

Besnyi Károly

∴ nyugalmazott újságíró, helytörténész

∴ besnyikaroly@hotmail.com

TÖRTÉNETEK A PROTESTÁNS EGYHÁZKÖZSÉGEK MÚLTJÁBÓL¹

Stories from the past of the Protestant congregations

Priče iz prošlosti Protestantskih crkvenih zajednica

Az elmúlt évszázadok forгатagos történelme számos különös történetet eredményezett. Ezekből válogatva igyekszem bemutatni az itteni protestáns gyülekezetek helyzetét és fejlődését. Nem szándékozom egyháztörténeti fejtegetésekbe bocsátkozni. Csupán a hétköznapok szülte események által villantom fel a református és az evangélikus egyházközségek néha örömteli, máskor pedig gyötrelmes életét. Sokszor a leleményesség, a macacsság, de leginkább az emberség és a hit ereje segítette a gyülekezeteket.

Kulcsszavak: református, evangélikus, egyház, templom, államosítás, temetők, szórvány, csigatészta

A reformáció eszméi gyorsan terjedtek a történelmi Magyarországon. A magyarországi huszizmus legfőbb központja Kamanc (ma Sremska Kamenica) volt (Móricz 2014, Halász 2016: 133). A huszita papok fordították először magyarra a Bibliát, *Huszita Biblia* néven került a köztudatba.

Ez a vidék a török időkben csaknem teljesen elnéptelenedett, és csak az 1700-as években telepítették be ismét. A protestánsok közül elsőként Bánátba érkeztek német telepesek (Papp 1997: 316). Az 1700-as évek utolsó évtizedeiben szinte egymás után hozták létre falvaikat és gyülekezeteiket Bácskában is. Ennek előfeltétele volt az 1781. évi császári Tűrelmi rendelet.

1785-ben és 1786-ban telepedtek le a ma legnépesebb református gyülekezetek: Bácskossuthfalván, Bácsfeketehegyen, Pacséron és Piroson. Velük

---

¹ *A Sem magasság, sem mélység nem rettent!* című konferencián, 2017. június 30-án elhangzott előadás bővített változata.

szinte egyidejűleg alakultak a német ajkú gyülekezetek, evangélikusok és reformátusok: Cservenkán, Szeghegyen, Torzán, Újsóvén, Újszivacon és Újverbáson. Ekkoriban érkeztek a szlovák ágostai hitvallású telepesek is Bácspetrőc, Antalfalva és Ópáva (Stara Pazova) településekre.

Valamivel később, az 1848/49-es forradalom után érkeztek a cseh ajkú protestánsok: Nagyszeredre a Bánságba, valamint a Pozsega völgyébe (Tóóó 2016: 7, Halász 2016: 64). Tizsaszentmiklóásra pedig lengyel evangélikusok érkeztek. Ma is jól beszélik az anyanyelvüket. Csak 1970-ben vették fel a kapcsolatot a lengyelországi kibocsátó településükkel.

A Bácskába telepített bukovinai székelyek többsége katolikus vallású, mindössze 94 református élt Andrásfalván. Jellemző volt rájuk, hogy erősen ragaszkodtak vallásukhoz és magyarságukhoz. Amikor 1940-ben áttelepítésüket tervezték, beadványukban azt írták, református vidékre mennének legszívesebben, hogy „többé sem magyarságunkban, se vallásunkban háborgatva ne legyünk”. Ez azért is fontos lenne – érveltek –, mert így másokkal is házasodhatnának, hiszen eddig jobbára csak egymás között történt a családalapítás, s ez az oka annak, hogy „majdnem mindnyájan vérokonok vagyunk” (A. Sajti 1984, Bagdi 2009).

Ezek csupán a legtömegesebb népmozgások. Kisebb létszámban később is jöttek protestánsok erre a vidékre.

De nem csupán betelepüléssel alakultak protestáns gyülekezetek. Történt egy különleges eset Maradékon, ami azóta már közzismertté vált.

A kiegyezéssel, 1867-ben Szerémséget a Horvát Királysághoz csatolták. Az ottani katolikus plébániákon horvát nyelvű papok kezdtek szolgálni, még ott is, ahol szintiszta magyarság élt. Ez történt Maradékon és Nyékincán is. Kérték a horvát püspököt, hogy helyezzen oda magyarul tudó papot. A szájhagyomány szerint azt a választ kapták, hogy „inkább a kutyák ugassanak a templomban, mint hogy magyar pap misézzen”. A maradéki magyarok átmentek Beškára, a szomszéd faluba, ahol magyarul és németül tartott istentiszteletet az ottani református pap. Ez nagyon megtetszett nekik, így az egész falu áttért a református vallásra. Maradék 1898-ban, Nyékincán pedig 1901-ben (Tóóó 2016: 13). A maradéki katolikus magyar híveket tehát anyanyelvi konfliktusok vezették a református egyházba. Az áttérőknek az újvidéki reformátusok ajándékoztak úrvacsorai kellékeket. A századfordulón azonban 5 év alatt 6 lelkész váltotta egymást a gyülekezetben. Ezért a legtöbb munkát a gondnok vette a vállára. Az iskolaépítéshez kölcsönt vettek fel, majd italmérési jogot szereztek, és abból törlesztették a kölcsönt (Kósa 7–8). Elkezdték építeni a templomukat, de közbejött a világháború, amikor még az építőanyagot is elkobozták tőlük. Később megépítették a templomot, de 1972-ben, egy tűzvészben vele együtt csaknem az egész falu

leégett (Tómó 2016: 13, Burány 2004: 64, 84). A maradéki gyülekezet ma már kétnyelvű.

Szász Károly püspök ezeket a szórványokat „lassú halálra kárhozott gyermekeknek” nevezte. Számunkra viszont a szívósság jelképévé váltak.

Egy másik példa Bajsáról:

A szlovákok a 18. század első felében érkeztek több hullámban és több helységről Bajsára. Kezdetben a topolyai katolikus plébános egyházi fennhatósága alá tartoztak, s ő még az énekeskönyveiket is elkobozta. Az evangélikus istentiszteleteket titokban tartották. Az úrvacsorát – szintén titokban – szarvasi lelkészek szolgáltatták ki. Idővel azonban a szlovákok és a magyarok együttélése azt eredményezte, hogy a faluban a szlovákok elmagyarosodtak, a reformátusok pedig beolvadtak az evangélikus közösségbe (bajsa.net). Így színesedik tovább az együttélés palettája.

Különleges, de nem egyedülálló eset egy újvidéki. Református és katolikus család jó baráti kapcsolatban élt. Amikor a katolikus családban megszületett az első fiúgyermek, természetesnek vették, hogy az egyébként református barátjukat kérik fel keresztapának. Csakhogy ezt a plébános sehogys sem hagyta jóvá. Így az egész család áttért a református hitre, s megtarthatták a keresztelőt. Ezzel mindenben megegyezik egy maradéki történet is.

A TEMPLOMOKRÓL

A templom a szakrális élet közösségi színtere, nálunk azonban közéleti jelentősége és erős közösségi hatása is van. Képeslapokon vagy idegenforgalmi kalauzokban biztosan szerepel a templom.

A betelepülők szinte mindenütt hoztak magukkal papot és tanítót, de ha akkor nem, hát az első év folyamán biztosan. Az első templomaikat „sárból” vagy vályogból építették, s gyakran csak ideiglenesen alakították ki gyülekezeti helyiséget.

Nagykikindán egy kocsiszínt alakítottak át evangélikus templommá (Tómó 2016: 45).

A ma is meglévő templomaik jobbára az 1800-as években épültek a hívek erejéből. Közülük több védelem alatt áll, felújításukra viszont nincsen pénz. Persze van kivétel is: néhány református templomot többnyire anyaországi támogatásból újítanak fel. A háború alatt megrongálódott magyar evangélikus templomok közül csak a szabadkai újították fel (Dolinszky 2004: 66). A Szlovák Evangélikus Egyház a 70-es évektől jelentős felújításokat végzett, főképp külföldi támogatásokból (Dolinszky 2004: 81).

A pancsovai belvárosi református templom építése Jókai Mór nevéhez is kapcsolódik. Amikor *Az aranyember* című regényének megírására készült,

bejárta az Al-Dunát. Megrökönyödve hallotta, hogy Pancsován nincs református templom. Addig ügyködött szinte az egész országban, mígnem megépülhetett az a szép templom (Tómó 2016: 34).

Nyékincán Hegedűs Ferenc református lelkész személyesen vágott neki az útnak, hogy templomépítésre pénzt gyűjtsön Magyarországon. Saját fizetése egy részén tanítót fogadott maga helyett arra az időre, amíg ő gyűjtőúton volt (Kósa 8).

Az óbecsei templom építésére I. Ferenc József király is adakozott (szrke.com). Micsoda lelkes szervezőmunka folyhatott akkor!

A szabadkai evangélikus templom építésekor az oltár elkészítésére már nem maradt pénz. A lelkipásztor saját kezűleg, lombfűrészsel készített oltárt, amely most is a templom különlegessége (Tómó 2016: 37).

A bajsai evangélikus templom órája abban különleges, hogy a nagymutató mutatja az órákat, a kicsi pedig a perceket (bajsa.net). Egyébként megfigyelhető, hogy a toronyórákon a római 4-es 4 vonallal (III) van jelölve, és nem a ma általánosan használatos (IV) jellel.

A bácspetróci szlovák templom a legnagyobb evangélikus templom a Balkánon. Hertelendyfalván van a Kárpát-medence legdélebbi református anyagyülekezete (Tómó 2016: 33, 50).

Említsük meg a bácskossuthfalvi református templomot is. Ott épült fel Bácska első református temploma (Bárth 2017: 8). A jelenlegi torony korábban épült fel, mint a templom. Ez úgy történhetett, hogy az első templom mellé építették meg a jelenlegi tornyot, ám azt a vályogtemplomot később lebontották, és helyére felépítették a mait. A ma is hatalmasnak tűnő templom falait mindössze 28 nap alatt felrakták (Kiss 1996: 12). Ez csak úgy volt lehetséges, hogy az egész falu részt vett az építésben. Mindenki saját tudása és képessége szerint járult hozzá, mindenki másként, de ugyanazt a templomot építette. Milyen jó lenne, ha erre az összefogásra ma is gyakran látnánk példát! Akár a politikai életben is.

Még egy példa a templomépítésre: Nagybecskerekén a református templom építéséhez nem volt elegendő a hívek adománya. Így a lelkész adománygyűjtő-igehirdető körútra indult. Az egész országot bejárta, csaknem 200 településen szolgált. Tíz év alatt összegyűlt a szükséges pénz. „Összegyűlt hát a kevés és a sok”, „összeállt téglákká, és beépültek a nagybecskereki református templomba.” A templom azóta is egyik büszkesége a városnak (Halász 2016: 180–181).

Nem mindennapi történet a torzsai templom építése. Az ottani evangélikus és református gyülekezet 1808-ban egy új templom építéséhez kezdett közös erővel, a templom telkét is közösen szerezték. Megegyeztek abban, hogy a templomban mindkét felekezet tart istentiszteletet, mégpedig fel-

váltva, egyik vasárnap előbb az egyik, aztán a másik. A megegyezés része volt az is, hogy a reformátusok istentisztelete alatt a feszületet a szószék háta mögé teszik. Azonban az építés kezdetén az evangélikus hitvallásúak arra a gondolatra jutottak, hogy mivel lélekszámra nézve erősebbek, a kimért templomhelyet egyedül maguk számára foglalják el. Ebből pör támadt, amely azzal végződött, hogy a kimért helyre nézve sorsot húztak, amely a reformátusoknak kedvezett. Ennek folytán övék lett a telek, s így a templomot 1811-ben felépítették. Feljegyezték, hogy Schmolt Lenhardt volt az a gyermek, aki a reformátusokra nézve kedvező sorsot húzta. Nem sokkal később a református templom tőzsomszédságában felépült az evangélikus templom is.

Zentán viszont több mint 100 évig még imaházuk sem volt a reformátusoknak (Halász 2016: 264).

TRIANON HATÁSÁRÓL

A trianoni határok meghúzásával ezek a gyülekezetek elszakadtak az anyaegyházaktól. Ugyanez történt a katolikusokkal is, ám ők hosszú ideig nem szervezték meg az itteni országos egyházukat.

Az egyházi iskolákat államosították, a papi karnak, tanítóknak fel kellett esküdniük az új hatalomra, amit nem mindenki volt hajlandó megtenni. Ennek következménye a kiutasítás volt. Mások viszont kiutasítás nélkül is elhagyták az elszakított országrészt. Így valósággal lefejeződött az itteni értelmiségi réteg (A. Sajti 2003, Halász 2016: 65).

A magyar és a német ajkú reformátusok alakították meg 1920-ban a Szerb–Horvát–Szlovén Királysági Református Keresztyén Egyházat (srke.com). Többszöri átszervezés után két evangélikus egyház jött létre: az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház és az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház (Dolinszky 2004: 31). A református egyházhoz magyarok, németek, csehek és horvátok tartoztak. Az evangélikusokat magyarok, németek, szlovákok és szlovénok alkották.

1930-ban hozták meg a protestáns egyházakról szóló törvényt (Dolinszky 2004: 28). Ennek értelmében mindhárom egyházat átszervezték.

A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A háború után megfogyatkoztak a hívek és a lelkészek is. A német gyülekezetek gyakorlatilag megszűntek. Az elnéptelenedett német evangélikus templomokat felgyújtották, lerombolták. Máshol, mint például Bácsfeke-tehegyen, az evangélikus templomot magtárnak használták. Hatvanévnvi

kényszerű hallgatás után azonban ismét megszólalt ennek a templomnak a harangja (Tómó 2016: 42, Dolinszky 2004: 53). Nem a régi, mert az egy épület alapjaiba került bele, hanem új harang szól azóta is.

A zombori egyházi épületekbe katonákat szállásoltak be, lóistállónak használták az imaházat. Feltűzelték a padlózatot, a teljes irodai berendezést, a könyvtárat és az irattárat. A paplak és a KIE (Keresztyén Ifjúsági Egyesület) teljes berendezését elvitték, s még a kilincset is leszerelték (Tómó 2016: 23).

Pancsován az orgonát törték össze, és szétdobálták a darabjait (Tómó 2016: 46).

A lelkiekben elszenvedett károk felbecsülhetetlenek és pótolhatatlanok.

Különösen tragikus, hogy ebben az időben sok papot kivégeztek. Matúska Márton közlése szerint 33 mártír papja és egyházi személye volt a Délvidéknek. Ezek közül különösen tragikus sorsa volt a torontálvásárhelyieknek. Ott id. Gacsal Jánost 43 évnyi szolgálat után, 1922-ben az állam kiutasította az országból. Utódját, Gachal János püspököt, aki egyben a veje is volt, 1944 végén különös kegyetlenséggel kivégezték (Tómó 2016: 27). Utódját, Thomka Viktort pedig koholt vádak alapján elítélték. Kirívó példái ezek a tudatos megfélemlítésnek. Emléküket nem csak márványtáblán őrzi az utókor. Hogy ez mennyire igaz, arra íme egy hétköznapi példa: A torontálvásárhelyi egyházközség pályázni szokott, és az internetes pályázási felületre belépési jelszóként a mártír püspök nevét használták. (S talán még ma is ezt használják.) Emléke mélyen él a köztudatban.

AZ ÁLLAMOSÍTÁSRÓL

A kommunista időszak legelején, 1945-ben elvették az iskoláikat, ingatlanjaikat.

Bácsfeketehegyen még 1923-ban létrehoztak egy árvaházat, amely 30–40 gyermek elhelyezésére volt alkalmas (Halász 2016: 300). Ezt nem államosították, mert a háború után az új államnak is szüksége volt rá. 1950-ben azonban felszámolták a gyermekotthont (Tómó 2016: 9). Az épület mégis az egyház tulajdonában maradt (Tómó 2016: 11).

Nagykikindán 1959-ben vették el az evangélikus gyülekezettől a Luther Otthont (Dolinszky 2004: 54).

Kúlán az egyháztól elvett területet háborús hősöknek adták építkezésre (Dolinszky 2004: 41). Egyértelművé tették, hogy ki a fontos az új hatalomnak.

A belgrádi evangélikus templomot államosították, ma egyben Isten háza és kávézó is. Az oltár helyén ma bárpult áll (Tómó 2016: 48).

A 60-as, 70-es években a legtöbb helyen valamilyen formában államosították a temetőket. Bácskossuthfalván ezt kényszerűségből végrehajtott csere útján oldották meg, csakhogy a temetők helyett kapott szántót nem vezették át az egyház tulajdonába. Pacséron viszont két temető is a református egyházközség tulajdonában van, s adakozásból halottsházat is építettek (Tómó 2016: 18, Halász 2017: 114). Közösen használják a reformátusok, katolikusok, baptisták, pravoszlávok és a felekezet nélküliek. Pacsér és Bácskossuthfalva ugyanaz a község, ugyanazok az előírások voltak érvényesek. A végrehajtás viszont a helyi embereken múltott. Bácskossuthfalván csak annyit tehettek, hogy a régi sírkövekből kőketert, lapidáriumot hoztak létre.

Sok helyen az állam szimbolikus összeget fizetett a temetőkért, de ez csak arra lett jó, hogy most, a visszaszármaztatás alkalmával az elkobzást eladássá minősítsék. Ez történt Nagybecskerekén is. Az egyháztörténeti szempontból jeles személyek sírját úgy mentették meg a felszámolástól és az újbóli eladástól, hogy a református pap lett megjelölve „használóként” (Halász 2017: 114).

Van már rá példa, hogy az államosított egyházi vagyont visszaszármaztatták.

A MEGTARTÓERŐRŐL

Az egyház és a nemzettudat erősen összetartozik a protestánsoknál. Nemzeti ünnepeinkről rendre megemlékeznek a gyülekezetekben: március 15-e, augusztus 20-a, október 6-a, újabban június 4-e is a megemlékezés napja.

Minden egyházközség felhossa fogyatkozásunkat. Szórványok sokasága igyekszik őrizni a hitet. Egyházaskéren (Verbicán) két tagra csökkent a reformátusok száma, akik a katolikus misékre járnak évközben, évente egyszer tartanak számukra istentiszteletet, de ők reformátusok. Módoson szintén két református maradt, akiknek havonta tartanak istentiszteletet. Jellemzően ezeken nem protestáns magyarok is részt vesznek (Halász 2017: 37, 87).

Jeremiás próféta szerint „az Úrnak nagy kegyelme, hogy még nincsen végünk” (Jeremiás siralmi 3,22).

A református egyházközségekhez szorosan kötődik a csigatészta. Szinte már a szimbólumukká vált. Szoros kapcsolatban áll a vallásgyakorlással és a szakrális térrel is, ugyanis közösen, leginkább az imateremben készítik, miközben énekelnek vagy valaki felolvas. Többnyire a hét meghatározott napján gyűlnek össze rendszeresen a hívők. A tésztát értékesítik, és a bevé-

telt egyházi, általában jótékonysági célokra fordítják. Torontálvásárhelyen például a templomfelújítást támogatták ebből. Magyarittabén, Pacséron, Bácsfeketehegyen és Piroson is nagy hagyománya van a tésztakészítésnek (Tómó 2016: 18, Papp 2015, Halász 2016: 194–195). A bajsai Prelo találkozón versenyszámmá vált a csigatészta-készítés. Tehát a református hagyományt egyházi eseményen kívül is ápolják.

A szocializmus idején ugyancsak gyakori volt a kézimunkázás, a portékát a nyugati országokban adták el. Ez szintén a közösségépítés erős formája.

Az utóbbi évtizedekben egy újabb folyamat bontakozik ki: a játszóházak és óvodák létesítése. A református egyházközségek közül Maradékon, Pacséron, Bácskossuthfalván, Torontálvásárhelyen, Hertelendyfalván, Pancsován... működik ilyen intézmény. A bácskossuthfalvi államilag elismert iskolai előkészítő programmal rendelkezik. A szórványban viszont nagy jelentőségű a vasárnapi iskola és a hittanoktatás, amelyek szinte az egyedüli alkalmak a magyar nyelv használatára. Hertelendyfalván sokan újratanulják az anyanyelvüket.

A 90-es évektől egyre népszerűbb a kopjafa-állítás. Az emlékjelként készített és felállított kopjafa gyakran kapcsolódik a magyar egyházakhoz: Bácskossuthfalván a templom előtt két kopjafa áll, Pacséron, Nagykikindán és Torontálvásárhelyen ugyancsak egy-egy (Halász 2016: 235). A magyarsághoz tartozást fejezik ki és erősítik.

Itt említem meg a magyarittabéi templom mellé felállított Kossuth-szobrot, ami az ottaniak magyarságának szimbólum is. 1918 után a templomban rejtegették (Halász 2016: 162), majd ismét a saját talapzatára került. Amikor ellopták a 111 éves szobrot, az egyik megkérdezett ezt mondta: „Mintha a magyarságunkat lopták volna el.”

VÉGSZÓKÉNT

A protestáns magyarok többszörös kisebbségben élnek. A többségi nemzet mellett nemzeti kisebbségként. A katolikus többségű magyarok között vallási kisebbségként. Nagy többségük falun él, ami viszont a városiakkal szemben jelent hátrányt. Talán éppen ez a körülmény erősíti ragaszkodásukat a nemzethez, egyházhoz, Istenhez. Ez a ragaszkodás hozta létre ezeket a történeteket is.

Ravasz László református püspök szavai kíváncsognak ide: „Soha sem lehetett azt csinálnunk, amit kellett volna; mindig azt kellett csinálnunk, amit lehetett.”

IRODALOM

- A Bajsai Evangélikus Keresztyén Egyházközség története.* 2016 <http://bajsa.net/letoltesek/evangelikus.pdf> (Letöltve: 2017. április 7.)
- A. Sajti Enikő: *Székelytelepítés és nemzetiségpolitika a Bácskában – 1941.* Akadémiai Kiadó, Nemzetiségi füzetek 6. Budapest, 1984 <http://mek.oszk.hu/01200/01275/01275.htm#6> (Letöltve 2010. január 25.)
- A. Sajti Enikő: Az impériumváltások hatása a délvidéki magyarok társadalomszerkezetére. In Hódi Sándor (szerk.): *Volt egyszer egy ország – Jugoszlávia létrehozása és széthullása.* Stratégiai füzetek 5. Tóthfalu, Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet, 2003, 101–121.
- Bagdi Róbert: *A Délvidék népessége az 1941. évi népszámlálás alapján.* In Limes, 2009/2. 17–232.
- Bárth János: *Bácskai magyar reformátusok a XIX. század elején.* Vajdasági Magyar Helytörténeti Egyesület, Topolya, 2017
- Burány Nándor et al.: *Riportok.* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2004
- Dolinszky Gábor: „Élve meghalni hagyni” – *Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában – Vajdaságban történelme 1918-tól napjainkig.* Evangélikus Hittudományi Egyetem Egyháztörténeti Tanszék, diplomamunka, 2004
- Halász Béla (szerk.): *Református Évkönyv 2016.* Szerbiai Református Keresztyén Egyház, h. n., 2016
- Halász Béla (szerk.): *Református Évkönyv 2017.* Szerbiai Református Keresztyén Egyház, h. n., 2017
- Kiss Antal: *Templom.* [Református Egyházközség Ó-Moravica], Ó-Moravica, 1996
- Kósa László: Maradék. Vallás és anyanyelv konfliktusa egy szerémségi községben a XIX–XX. század fordulóján. In Juhász Gyula (szerk.): *Magyarságkutató Intézet évkönyve 1989,* 1989
- Móricz Árpád: *Szívvvel és értelemmel – Kálvin halálának 450. évfordulójára.* In Bácsország 2014/4. 28–32.
- Papp Árpád: *Délvidék magyar újratelepítése 1699 és 1945 között.* In Létünk 1997/3–4.
- Papp Árpád: Egy kétségtelenül református sajátosság: a csigatészta. In *Kárpát-medencei református imanap 2015. december 6.* Szerbiai Református Keresztyén Egyház. 2015. 48–53.
- Tómó Margaréta (szerk.): *Vajdasági protestáns kataszter.* Milko Egyesület, Szabadka

Stories from the past of the Protestant congregations

The constant turmoil of the past centuries has resulted in numerous peculiar stories. Through a collection of such stories, the author shows the situation and development of the Protestant parishes in Vojvodina. The aim is not to present a historical account, but rather to get an insight into the sometimes joyful and at other

times difficult life of the community. Cunningness and stubbornness were often needed to overcome the hardships, but faith and humanity were always there to provide support.

Key words: Protestant, Evangelical churches, cemeteries, diaspora

Priče iz prošlosti Protestantskih crkvenih zajednica

Iz vrtloga istorije prošlih vekova iznedrila su se mnoštvo čudnih priča. Kroz neke od njih autor prikazuje stanje i razvoj Protestantskih crkvenih zajednica Vojvodine. Cilj rada nije crkveno-istorijski prikaz, već osvrst na ponekad srećan, a nekad mukotrpan život Reformatskih i Evangelističkih crkvenih zajednica ovog podneblja. Dovitljivost i istrajnost su bili od velike pomoći u rešavanju tih situacija, ali ni ljudskost ni vera nikad nisu napustili zajednice.

Ključne reči: Reformatska, Evangelistička crkva, molitveni hramovi, groblja, dijaspora

Beérkezés időpontja: 2017. 08. 01.

Elfogadás időpontja: 2017. 09. 15.